ئەمریکا و ئەنفال

نووسینی: سەمانسا پاوەر
وەرگێڕانی لە ئینگلیزییەوە: بەختیار کەریم

بەشی هەشتەم

"بەرپرسێکی باڵای بەڕێوەبەریتی ڕیگان، بە ئاشکرا ڕایگەیاند کە چارەنووسی کورد جێگەی نیگەرانیی ئەوان نییە."
سەمانسا پاوەر لەم کتێبەدا

کۆکوژیی

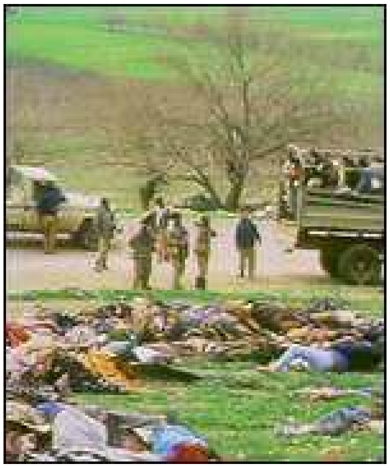

هێرشی گاز لەلایەن عێراقەوە سەرنجی جەماوەری ڕاکێشا، بەڵام زۆربەی ئەو کوردانەی کە لە شاڵاوەکانی ئەنفالدا مردن، کۆکوژیی کران. کارمەندە ئەمریکییەکان بەدرێژایی 1987 بۆ 1988 دەربارەی شالاوەکانی عێراق زانیارییان هەبوو، ئاگاداربوون لەوەی کە ئەو پیاوانەی لەو شاڵاوانەدا دەستگیرکران بران بۆ زیندان. بەڵام ئاشکرا نییە کەی ئەم کارمەندانە لە سروتی کۆکوژییەکان ئاگاداربوون. بەرپرسێکی باڵای بەڕێوەبەریتی ڕیگان، بە ئاشکرا ڕایگەیاند کە چارەنووسی کورد جێگەی نیگەرانیی ئەوان نییە، لەبەرئەوە هیچ جێگەی سەرسوڕمان نییە ئەگەر لەو کاتانەدا کە کوشتارەکان ڕوویاندەدا، کارمەندانی هەواڵگریی ئەمریکی هەوڵی بەدواداچوونی هەلومەرجی زیندانییەکانیان نەدابێت. چەند کوردێک کە لە گوولەبارانی تفەنگچیەکانی عیراق ڕزگاریان ببوو، دواتر هاتنە پێشەوە بۆ باسکردنی ئەو دۆزەخەی لە زیندانەکانی ئەلمەجیدا بۆیان هەڵخرا.

هەندێک لەو کوردانەی لە کاتی ئەنفالەکاندا لە ناوچە حەرامکراوەکان دەستگیرکران، لە گرتووخانەی فراوانی تۆپزاوا لە نزیک شاری کەرکوکی دەوڵەمەند بە نەوت فڕێدران. ڕزگاربووەکان دەڵێن، لەهەر کاتێکدا نزیکەی 5000 کورد لە تۆپزاوا زیندانیی بوون، بەڵام جێگۆڕکێ پێکردنیان زۆر خێرا بوو، کاتێک ڕۆژانە پاسەکان پڕ دەکران لە پیاو و دەبران. لە پەنجەرە تەلبەندکراوەکانەوە ژنان و منداڵان سەیری پیاوەکانیان دەکرد کە لە دەرەوە کەلەپچە کرابوون و زۆر دڕندانە لێیان دەدرا. زۆربەی کات پاش ڕۆژێک یان دوو، پاسەوانەکان لیستێک ناویان دەخوێندەوە، ئەوجا پیاوەکان کۆدەکرانەوە و ڕووتدەکرانەوە و دەخزێنرانە ئۆتۆمۆبیلە کەسک و سپیەکانەوە، کە یادی ئەمبۆلانسی دەهێنانەوە. پیرەکان (ئەوانەی لەنێوان پەنجا بۆ نەوەدساڵدا بوون) لە پاش دەوانزە تا پانزە کاژێر ئاژۆشتن، دەبران بۆ نوگرە سەلمان و لەوێ بەجێدەهێڵران بۆ ئەوەی ئەسپێ لەو زیندانە شوراپتەوەدا تێیانبدات. ڕۆژانە چوار تا پێنج کەس بە برسێتیی، نەخۆشی یان بە لێدان دەمردن. ئەو پیاوانەی لە تەمەنی جەنگاندا بوون چارەنوسێکی ڕەشتر لەمە چاوەڕێی دەکردن.

لە مانگی 4ی 1988دا عوزێر، کرێکارێکی سەڵتی تەمەن بیستوپێنج ساڵ، لە تۆپزاوا خۆی بینیەوە، پاش ئەوەی تۆپەکانی عێراق بۆ جاری دووەم ناچار بە بەجێهێشتنیماڵەوەیان کرد. نزیک کاتژمێر هەشتی بەیانی، عوزێر و چەند سەد کەسێکی دیکە فڕیدرانە ئۆتۆمۆبیلی داپۆشراوەوە کە پڕ بوو لە میزی کۆن و پیسایی مرۆڤ و شەپۆلی گەرما. پاش ڕۆژێکی تەواو لێخوڕین، کاروانە نۆ ئۆتۆمۆبیلییەکەی عوزیر و ئەوان دایشکاندە سەر جادەیەکی خۆڵ، کە لە پێشیانەوە تەنها بیابان و تاریکیی بەدیدەکرا. عوزێر و پیاوەکانی تر دەیانزانی کە کۆتایی نزیکە، بۆیە دەستیاکردن بە دۆعاکردن و گریان. وەک پابەندبوونێک بە دابونەریتی ئیسلامییەوە، داوای گەردن ئازادییان لەیەکتر دەکرد. زیندانییەکان دەیانتوانی دەنگی تەقە لەو نزیکانە ببیستن، پاشان هاوار و بەدوای ئەویشدا گرمەی بیلدۆزەر. شۆفێری ئۆتۆمۆبیلەکەی عوزێر لایتەکانی پێشەوەی هەڵکرد تا پۆلیسەکان ئاسانتر بتوانن ئەو پیاوانە بکوژن کە لە پاسەکەی پێشەوەدا بوون. عوزێر و هاوزیندانییەکانی تەماشای ئەو کوردانەیان دەکرد کە دەبرانە بەر ڕووناکی لایتەکان و لەلایەن دەستەی گوللەبارانکردنەوە دەستڕێژیان لێدەکرا و فڕێدەدرانە ناو چاڵێکی تازە هەڵکەندراوەوە.

ڕووبەڕوو لەگەڵ نمایشی ڕاستەقینەی چارەنووسیان و بێتوانا لەوەی ئومێدی قوتاربوون بخوازن، پاسەکەی عوزێر و ئەوان شتێکی ناوازەیان ئەنجامدا: هەوڵیاندا بەزۆر ڕێگە لە گوللەباران کردنیان بگرن، یەکێکیان لە پاسەوانەکان بریندار کرد لە پێکدادانێدا. بەڵام زیندانییەکان زۆر کەمتربوون لە پاسەوانەکان کە زۆر بە سادەیی تفەنگەکانیان تێدا خاڵی کردنەوە، دەستڕێژ پاش دەستڕێژیان لەناو پاسەکە دەکرد. عوزێر بە فیشەکێک تیغی کردبوو و لەناو کوژراوەکاندا کەوتبوو، گوێی لە هاژەی جژگەلەی ئەو خوێنە دەگرت کە لە هەموو لایەکی پاسەکەوە دەچۆڕا. عوزێر پاشتر خۆی گەیاندە جێگەیەکی باش لە تاریکیی شەوی بیاباندا، کە نەیدەتوانی بە ڕۆشنی شتەکان ببینێت، کەوتە چاڵێکەوە کە نزیکەی 400 جەستەی شەلاڵ بەخوێنی تێدابوو. بەڵام بە چنگەخشێ خۆی گەیاندە دەرەوە و دواتر گەیشتەوە بەشە کوردییەکەی کەرکوک.

عێراقییەکان هەوڵیان دەدا کە شێوازی کوشتنەکانیان بگۆڕن، وەک دواتر میدڵئیست وۆچ ئاشکرای کرد:

> هەندێک لە زیندانییەکان ڕیز دەکران و لەپێشەوە تەقەیان لێدەکرا و پاشان ڕادەکێشرانە نێو گۆڕەبەکۆمەڵەکانەوە کە پێشتر ئامادەکرابوون. هەندێکی دیکە دەخرانە نێو چاڵەکانەوە و دەستڕێژیان بەسەردا دەکرا. هەندێک پێش ئەوەی بکوژرێن بە جووت ڕادەوستێنران، وەک ماسی لەقوتونراو، لەنزیک تەپۆلکەیەک لە جەستەی تازە کوژراوەوە. هەندێک پێکەوە دەبەسترانەوە و لە لێواری چاڵەکە ڕادەوەستێنران، لە پشتەوە تەقەیان لێدەکرا تا بە دەما بکەونە ناو چاڵەکەوە - پێدەچێت ئەم شێوازە بە بۆچوونی پیاوکوژەکان ئاسانتر بوو بێت. بیلدۆزەرەکان بە تەنکی خۆڵ یان لمیان دەکرد بەسەر گردی تەرمدا.

لە هەندێک جێگا ژن و منداڵیش کە لە ماڵەکانیاندا گیرابوون دەکرانە ئامانج. تەیمور عەبدوڵا ئەحمەدی دوانزە ساڵ، بووە ناودارترین ڕزگاربووی کورد. لە مانگی 4ی 1988دا لەگەڵ دایک و باوک و خوشکەکانی:

گێلاسی یانزە ساڵان، لەیلای دە ساڵان و سروەی نۆ ساڵان. سەربازە عێراقییەکان بەناو شارۆچکەکەیان کەوتن وخێزانەکەی ئەویان برد بۆ تۆپزاوا. لەوێ تەیمور خۆی بە بەختەوەر دەزانی کە لەگەڵ پیاوەکاندا زنیدانی نەکراوە. لە کونێکی بچوکی دیوارەکەوە دەیبینی کە باوکی ڕووتکراوەتەوە و بەستراوەتەوە بە نزیکترین کەسەوە لێی و لەگەڵ پیاوە بەتەمەنەکانی تردا بردویانە. ژن و منداڵەکانی تر شەریان لەسەر ئەو کونە دەکرد، تەیمور لە یادیەتی کە ژن و دایک و کچەکان دەیانزریکاند و هاواریان دەکرد و لەخۆیان دەدا و لە داخا قژی خۆیان دەرنی.

تەیمور بۆ ماوەی مانگێک لە تۆپزاوا لەگەڵ دایکی و خوشکەکانی مایەوە، بە پارچە نانێک ڕۆژیان بەسەر دەبرد. بەیانیەک لە کۆتایی مانگی پێنجدا پاسەوانەکان کۆیانکردنەوە، ناوەکانیان بە لیستەکە بەراورد دەکرد و هاواریان بەسەردا دەکردن کە بچنە ناو پاسە کەسک و سپییەکانەوە. تەیمور لەگەڵ پەنجا تا شەست ژن و منداڵدا بوو، کە بە درێژایی پاسەکە دانیشێنرابوون. لە بێدەنگییەکی پروکێندا پاسەکە تا شەو بزوا، کە لە ڕێگا سێ منداڵ لە تینوان مردن. کاتێک پاسەوانەکان دەرگای پشتەوەیان کردەوە، تەیمور کە چاوبەستەکەی لابردبوو بینی کە هەر پاسێک لە تەنیشت چاڵی مەرگی تایبەت بە خۆیەوە وەستێنراوە، هەر چاڵەی پانزە پێ چوارگۆشە بوو یەک یاردیش قوول بوو. تۆپەڵێک خۆڵ لە تەنیشت هەر چاڵێکەوە هەڵدرابووەوە. بەرلەوەی تەیمور دەرفەتی هەبێت تێبگات لەوەی دەگوزەرێت، پاسەوانەکان فڕێیاندایە نێو چاڵێکەوە و لە دایکی و خوشکەکانی جیایان کردەوە.

کاتێک تەیمور شانی چەپی بە گوولەیەک پێکرا، هەولێدا بەرەو لای ئەو پیاوە بەرزبێتەوە کە تەقەی لێکرد. دەستی بۆ لای بڵندکردەوە. نیگای سەربازەکەی لەیادە کە "خەریک بوو دەگریا". تەیمور سێ ساڵ پاش ئەو ڕۆژە گێرایەوە، کە بەشێوەیەکی میکانیکیی ئەو دێرانەی دەگوتەوە کە فێربووو بیانڵێت و بیانڵێتەوە: "بەڵام سەربازەکەی تر هاواری کرد بەسەریدا کە فڕێم بداتەوە ناو چاڵەکە. ناچاربوو کە فڕێم بداتەوە ناو چاڵەکە." ئەفسەرەکە فەرمانی بە سەربازەکەدا کە دووبارە تەقە بکاتەوە، کە ئەویش کردی، بۆ جاری دووەم تەیموری پێکا، ئەم جارە لەلای ڕاستی پشتی لەسەروو ناوقەدیەوە. کورەکە بێجووڵە لەوێدا مایەوە. کاتێک پاسەوانەکان دوورکەوتنەوە، هەستی کرد کە کچێکی منداڵ لە تەنیشتیەوە دەجولێت. "با ڕاکەین" چرپاندی، بەڵام کچەکە لە ترسی سەربازەکان ڕازی نەبوو.

تەیمور لە چاڵەکە هاتە دەرەوە و دوا ئاوڕی لە پشت خۆی دایەوە، دایکی و سێ خوشکەکەی و سێ پورەکەی بینی کە وەک کۆتەرە سەربەکنرابوون. لە گۆڕەبەکۆمەڵەکە خۆی دزییەوە، پەنای دەگرت لە لایتی لاندکرۆزەری پاسەوانەکان. کاتێک خوێن لە زامەکانیەوە فیچقەی دەکرد، لەپشت تۆپەڵێک لمەوە بێهۆش کەوت. کاتێک هۆشی هاتەوە، چاڵەکان پرکرابوونەوە و تەختکرابوون. ڕایکرد و لەلایەن خێزانێکی عەرەبەوە بۆ ماوەی دوو ساڵ پەنادرا. تەنها پاش ڕاپەرینی 1991 گەڕایەوە بۆ کوردستان. لەوێ بیستی کە بیستوهەشت ئەندامی خێزانەکەی لە ئەنفالدا لە دەستداوە.

ماوێتی

مافی کۆپیکردنی ئەم بەرهەمە بۆ ماڵپەری دەنگەکان و وەرگێر پارێزراوە. بۆ پەیوەندیی:

ماڵپەری دەنگەکان:
dangakan@yahoo.ca
goran@dengekan.com
وەرگێر:
bakhtyarkarim@hotmail.com